

Annotatie bij Rechtbank Overijssel 4 mei 2020, ECLI:NL:RBOVE:2020:1668

*mr. F.A. Dudok van Heel*¹

In deze noot wordt ingegaan op twee opmerkelijke beslissingen die de Rechtbank Overijssel onlangs nam in een arbeidsomstandighedenzaak. Zonder een oordeel te vellen over de bewijsbaarheid van de tenlastegelegde overtreding van het Arbeidsomstandighedenbesluit heeft de rechtbank de verdachte rechtspersoon ter zake van dat feit ontslagen van alle rechtsvervolging. Als bijzondere voorwaarde bij de straf die is opgelegd voor het wel bewezenverklarde feit 'dood door schuld' is vervolgens een ongewone gedragsvoorwaarde gesteld: de verdachte rechtspersoon moet het vonnis bespreken in een vergadering met vakgenoten en van de uitkomsten daarvan verslag doen aan de officier van justitie. De rechtbank hoopt zo, door de verdachte rechtspersoon te gebruiken als spreekbuis voor haar strafoplegging, van het vonnis een generaal-preventieve werking te laten uitgaan. Deze twee afzonderlijke beslissingen worden in het navolgende kritisch beschouwd.

1. Inleiding

Op 5 oktober 2016 is bij een arbeidsongeval, dat zich voordeed tijdens werkzaamheden op een bouwplaats te Heeten, een dodelijk slachtoffer gevallen. De verdachte rechtspersoon – een betonpompbedrijf uit Zoeterwoude – is in verband met dat ongeval op 4 mei 2020 door de Rechtbank Overijssel veroordeeld ter zake van dood door schuld; feit 2 op de tenlastelegging. Ten aanzien van de als feit 1 tenlastegelegde overtreding van art. 2.29 van het Arbeidsomstandighedenbesluit is het bedrijf ontslagen van alle rechtsvervolging. Dat is een opmerkelijke beslissing, nu de rechtbank zich over het bewijs van dat feit niet heeft uitgelaten en daarmee inbreuk heeft gemaakt op de dwingende volgorde van beantwoording van de vragen van art. 350 Sv. Door na te laten een oordeel te vellen over de vraag of het onder 1 tenlastegelegde feit wettig en overtuigend bewezen kan worden verklaard, is de mogelijkheid opengelaten dat de verdachte rechtspersoon daarvan had moeten worden vrijgesproken. Het dictum is daarom in strijd met de systematiek van de wet en dus onzuiver.

Bij strafoplegging ter zake van de onder 2 bewezenverklarde dood door schuld is aan de verdachte rechtspersoon als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijk strafdeel gesteld het vonnis te bespreken tijdens een branchevergadering van betonpompbedrijven. Van dat overleg moet binnen 14 maanden na datum vonnis schriftelijk verslag worden gedaan aan de officier van justitie. De rechtbank veroordeelt de rechtspersoon zodoende

om actief bij te dragen aan het generaal-preventieve strafdoel dat haar voor ogen staat. Eveneens een opvallende beslissing.

2. Feitencomplex

Op 5 oktober 2016 werd op een bouwplaats te Heeten beton gestort voor de fundering van agrarische stallen. De verdachte rechtspersoon had voor die werkzaamheden een betonpompwagen ter beschikking gesteld. De betonpompwagen werd bediend door werknemers van de verdachte rechtspersoon en door werknemers van de opdrachtgever van het werk, onder wie het latere slachtoffer. De wagen was geplaatst op een natuurlijke ondergrond, waaroverheen een laag gebroken puin was opgebracht. Daarbij was het standaard ondersteuningsmateriaal van de betonpompwagen gebruikt: per steunvoet drie ondersteuningsplaten en bij één minder zwaar te belasten steunvoet één plaat. Tijdens het storten van het beton zijn twee van de drie platen onder één van de steunvoeten gebroken, waardoor die steunvoet is weggezakt in de ondergrond. De betonpompwagen is daardoor aan de voorzijde losgekomen van de grond, waardoor het slachtoffer, dat de eindslang bediende, werd geraakt door de distributiemast van de betonpompwagen die plotseling naar beneden zakte. Het slachtoffer is ter plaatse aan zijn verwondingen overleden.

3. Bevoegdheid meervoudige economische kamer

Onder feit 1 was overtreding tenlastegelegd van art. 2.29 van het Arbeidsomstandighedenbesluit: de verdachte rechtspersoon zou als uitvoerende par-

1. Floris Dudok van Heel is advocaat bij Sjöcrona Van Stigt Advocaten te Rotterdam.

tij opzettelijk geen coördinator hebben aangesteld die diende te bewerkstelligen dat (1) maatregelen ter bescherming van de veiligheid en gezondheid van medewerkers op de bouwplaats op doeltreffende wijze werden toegepast, (2) medewerkers op de bouwplaats werden voorgelicht en (3) maatregelen werden genomen als deze verplichtingen niet werden nageleefd.

Ter beantwoording van de vraag of de economische kamer van de rechtbank bevoegd was van dit feit kennis te nemen wordt in het vonnis het volgende overwogen:

‘De rechtbank overweegt dat de bevoegdheid van de rechtbank dient te worden beoordeeld op grondslag van de tenlastelegging. Op grond van artikel 38, eerste lid, van de Wet op de economische delicten (WED) worden economische delicten behandeld en beslist door de economische kamer van de rechtbank. Nu feit 1 door de officier van justitie is gepresenteerd als een economisch delict (overtreding van artikel 16 lid 10 van de Arbeidsomstandighedenwet jo artikel 1 sub 1 WED) is de rechtbank van oordeel dat zij bevoegd is om van dit feit kennis te nemen.’

Kennelijk heeft de officier van justitie feit 1, de tenlastegelegde overtreding van art. 2.29 van het Arbeidsomstandighedenbesluit, *gepresenteerd als overtreding van artikel 16 lid 10 van de Arbeidsomstandighedenwet*. Aangezien overtreding van dat artikel, onder omstandigheden, een economisch delict betreft oordeelde de economische kamer van de rechtbank zichzelf bevoegd van het onder feit 1 tenlastegelegde kennis te nemen. De vraag of het tenlastegelegde, gelezen in de sleutel van overtreding van art. 16 lid 10 van de Arbeidsomstandighedenwet, in casu kon kwalificeren als economisch delict is door de rechtbank vervolgens negatief beantwoord in paragraaf 5 van het vonnis: *De strafbaarheid van het bewezenverklaarde*. De vraag kan worden opgeworpen of de rechtbank dat oordeel niet reeds had moeten vellen bij de beantwoording van de voorvraag naar haar bevoegdheid tot kennisneming van het tenlastegelegde. Immers, op grond van de artikelen 38 en 39 WED is de economische kamer van de rechtbank slechts bevoegd mits sprake is van een of meer tenlastegelegde economische delicten. Kennelijk was er in deze zaak discussie over de vraag of het onder feit 1 tenlastegelegde kon worden gekwalificeerd als een economisch delict. De officier van justitie vond in ieder geval van wel. Onder die omstandigheden meen ik dat de economische kamer van de rechtbank het enig aangewezen forum is om die vraag ten gronde te beantwoorden. Dat heeft de rechtbank vervolgens ook gedaan. Die vraag is echter, op grond van de dwingende volgorde van beantwoording van de vragen van art. 350 Sv, in het vonnis voortijdig aan de orde gekomen.

4. **Strafbaarheid overtreding art. 2.29 Arbeidsomstandighedenbesluit**

Art. 16 lid 10 van de Arbeidsomstandighedenwet verplicht de werkgever, onder meer, de voorschriften en verboden na te leven die zijn gesteld in art. 2.29 van het Arbeidsomstandighedenbesluit. Krachtens art. 1 onder 1° van de WED is overtreding van art. 16 lid 10 van de Arbeidsomstandighedenwet een economisch delict, *voor zover aangevozen als strafbaar feit*. Op grond van art. 33 van de Arbeidsomstandighedenwet wordt het niet naleven van art. 16 lid 10 aangemerkt als overtreding, voor zover het niet naleven van de bedoelde voorschriften en verboden bij of krachtens algemene maatregel van bestuur is aangemerkt als overtreding. In de artikelen 9.9a en 9.9b maakt het Arbeidsomstandighedenbesluit onderscheid tussen overtredingen die worden aangemerkt als strafbaar feit (art. 9.9a) en overtredingen waarvoor een bestuurlijke boete kan worden opgelegd (art. 9.9b). Overtreding van art. 2.29 valt in de tweede categorie en is derhalve niet een strafbaar feit.

Op basis hiervan overweegt de rechtbank dat hetgeen onder feit 1 is tenlastegelegd niet kan leiden tot kwalificatie van enig strafbaar feit en dat de verdachte rechtspersoon om die reden ten aanzien van dit feit dient te worden ontslagen van alle rechtsvervolgning.

Hoewel op deze analyse van de wetssystematiek niets valt af te dingen, is die bij de beraadslaging over het tenlastegelegde voortijdig aan de orde gekomen. Immers, in paragraaf 4 van het vonnis – *De bewijsoverwegingen* – motiveert de rechtbank haar oordeel ten aanzien van feit 1 als volgt:

‘Ten aanzien van de strafbaarheid van dit feit zal de rechtbank hierna (onder 5) tot de conclusie komen dat niet voldoen aan artikel 2:29 van het Arbeidsomstandighedenbesluit geen strafbaar feit kan opleveren. De rechtbank zal zich daarom ten aanzien van dit feit niet uitlaten over het bewijs.’

Daarmee is de rechtbank voorbijgegaan aan de dwingende volgorde van beantwoording van de vragen van art. 350 Sv: pas nadat bewezen is verklaard dat het tenlastegelegde feit door de verdachte is begaan kan worden beraadslaagd over de vraag welk strafbaar feit dat volgens de wet oplevert.² Het oordeel dat enig tenlastegelegd feit geen strafbaar feit kan opleveren, zoals reeds in paragraaf 4.4.1 van het vonnis geveld, kan dus slechts volgen op een bewezenverklaring, een onderwerp dat in het vonnis pas aan de orde komt in paragraaf 4.5. Immers, het tweede lid van art. 352 Sv luidt:

‘Acht de rechtbank het feit bewezen, doch dit niet te zijn een strafbaar feit of den verdachte

2. Vgl. Hoge Raad 15 oktober 1985, NJ 1986, 295.

deswege niet strafbaar, dan ontslaat zij hem van alle rechtsvervolging te dier zake. [...]

Deze dwingende volgorde van beantwoording van de vragen van art. 350 Sv brengt de systematiek tot uitdrukking van ons strafvorderlijk bewijsrecht: de bewijsconstructie levert de grondslag voor kwalificatie van enig strafbaar feit. Het is ontoelaatbaar een bewijsoordeel achterwege te laten bij de beslissing dat een tenlastegelegd feit niet kan worden gekwalificeerd als strafbaar feit. Volgens Corstens e.a. ligt dat ook voor de hand:

*'men moet eerst weten wat de verdachte heeft gedaan en pas dan heeft het zin te bezien of dit strafbaar is en hij zelf mag worden gestraft.'*³

Nu de rechtbank de vraag of de tenlastegelegde overtreding van art. 2.29 van het Arbeidsomstandighedenbesluit wettig en overtuigend kon worden bewezen niet heeft beantwoord, kon zij aldus nog niet toekomen aan de vervolgvraag of sprake was van een strafbaar feit. De einduitspraak van de rechtbank ten aanzien van feit 1, inhoudende ontslag van alle rechtsvervolging, is daarom onzuiver. Dat ten aanzien van feit 1 geen bewijsbeslissing is genomen wringt temeer, nu de verdediging ten aanzien van dat feit heeft bepleit dat de verdachte rechtspersoon niet kan worden aangemerkt als uitvoerende partij als bedoeld in art. 2.29 van het Arbeidsomstandighedenbesluit. Op dat gevoerde bewijsverweer is door de rechtbank niet gerespondeerd. Ondanks de omstandigheid dat het de rechtbank op voorhand duidelijk was dat voor het tenlastegelegde geen veroordeling kon volgen, is de verdachte rechtspersoon door het onbeantwoord laten van de bewijsvraag de kans ontnomen op een vrijsprekend vonnis. De verdachte rechtspersoon blijft nu, niettegenstaande haar ontslag van alle rechtsvervolging, *'onder de verdenking van een zoo al niet strafbaar, dan toch wellicht laakbaar feit.'*⁴ Ware de juiste volgorde aangehouden van beantwoording van de vragen van art. 350 Sv, dan was zij daarvan mogelijk vrijgesproken: een gunstiger uitkomst.

5. Generale preventie door stellen bijzondere voorwaarde

Aan de verdachte rechtspersoon is voor de onder feit 2 bewezenverklarde dood door schuld een geldboete opgelegd van € 60.000, waarvan € 20.000 voorwaardelijk. De rechtbank overweegt ten aanzien van de schuld van de verdachte rechtspersoon dat vastgesteld kan worden dat veiligheidsnormen zijn geschonden waarvan zij zich bewust had kunnen en moeten zijn. Dat blijkt volgens de rechtbank onder meer uit de omstandigheid dat het binnen

het betonpompbedrijf van de verdachte rechtspersoon niet gebruikelijk is dat de bedieningshandleiding van betonpompwagens voorafgaand aan werkzaamheden door de bedienaars daarvan wordt gelezen. Namens de verdachte rechtspersoon is verklaard dat die handleiding – waarin staat dat standaard onderlegplaten ongeschikt zijn voor ondersteuning op natuurlijke ondergronden – niet bekend is en dat, ook al zou die handleiding wel bekend zijn, van de betonpompmachinist niet zou zijn gevraagd de machine te ondersteunen conform die voorschriften. De handleiding gaat immers uit van het meest voorzichtige scenario maar dat is in de praktijk niet nodig, aldus een vertegenwoordiger van de verdachte rechtspersoon. Het is gebruikelijk dat door de bedienaars van pompwagens voorafgaand visueel wordt beoordeeld of het ondersteuningsmateriaal geschikt is voor de ondergrond. Die werkwijze is volgens de directeur van de verdachte rechtspersoon in de gehele branche gebruikelijk en wordt ook na het ongeval van 5 oktober 2016 nog steeds toegepast.

Bij de strafbepaling weegt de rechtbank daarom mee dat de verdachte rechtspersoon haar werkwijze na het ongeluk klaarblijkelijk niet heeft aangepast. Volgens de vertegenwoordiger van de verdachte rechtspersoon kan een andere werkwijze alleen branche-breed worden doorgevoerd, omdat het bedrijf zichzelf anders prijstechnisch buitenspel zou zetten. Als bijzondere voorwaarde is door de rechtbank om die reden aan het voorwaardelijke strafdeel verbonden dat het vonnis tijdens een officiële overlegvergadering van de Branchevereniging Betonpomp Bedrijven nadrukkelijk door de verdachte rechtspersoon aan de orde zal worden gesteld. Van die branchevergadering, en van de resultaten van dat overleg, moet verslag worden gedaan aan de officier van justitie. De rechtbank stelt deze voorwaarde, omdat zij het van belang acht dat veiligheidsnormen branche-breed onder de aandacht zullen worden gebracht. In het vonnis wordt dienaangaande overwogen:

'Dat de werkwijze van verdachte volgens de verdediging gebruikelijk is in de branche, betekent naar het oordeel van de rechtbank niet dat daarmee in strafmatigende zin rekening moet worden gehouden. Dat ook anderen wellicht dezelfde onveilig gebleken werkwijze hanteren, maakt immers nog niet dat aan verdachte ter zake geen verwijt kan worden gemaakt. In dat verband merkt de rechtbank nog op dat met strafoplegging ook de doelstelling van generale preventie wordt gediend, zodat ook anderen in de branche lering trekken uit het gebeurde. Het volgen van de redenering van verdachte zou aan die doelstelling afbreuk doen.

[...]

Omdat [directeur verdacht bedrijf] ter zitting heeft verklaard dat deze werkwijze in de branche gebruikelijk is, acht de rechtbank het van belang dat veiligheidsnormen, neergelegd in de gebruikershandleidingen van betonpompwagens, het veiligheidshandboek en hetgeen

3. Corstens/Borgers & Kooijmans, *Het Nederlands strafprocesrecht* 2018/XVI.4.

4. Blok-Besier II, p. 187.

tijdens de opleiding Machinist Mobiele Betonpomp van [opleidingscentrum] wordt onderwezen (kort samengevat: 'stel u op de hoogte van de draagkracht van de ondergrond (...) Ga bij onbekende draagkracht van de ongunstigste situatie uit'), branche-breed onder de aandacht zullen worden gebracht. Daarom zal de rechtbank als bijzondere voorwaarde aan het voorwaardelijk strafdeel verbinden dat verdachte dit vonnis, binnen 12 maanden na de uitspraakdatum tijdens een officiële overlegvergadering van de Branchevereniging Betonpomp Bedrijven, nadrukkelijk aan de orde zal stellen. Verdachte dient hiervan en van de resultaten van het overleg verslag te doen.' (Onderstreping FADvH).

Op deze wijze is door de rechtbank gepoogd het generaal-preventieve strafdoel te bereiken door meer dan bestraffing alleen. Door het stellen van deze bijzondere voorwaarde wordt door de rechtbank immers niet slechts haar eigen vonnis, maar ook de verdachte rechtspersoon zelf actief gebruikt als vehikel om dat doel te bereiken.

Het is de vraag of het strafrecht door de rechter op die wijze moet (kunnen) worden ingezet. Ik meen van niet: deze bijzondere voorwaarde, die is gegrond op het tweede lid, onder 14° van art. 14c Sr, betreft niet *het gedrag van de veroordeelde*, zoals de wet stelt. Nadrukkelijk motiveert de rechtbank immers dat zij hoopt dat de brancheleden, volgend op bedoelde 'overlegvergadering', 'in gezamenlijkheid hun verantwoordelijkheid zullen nemen voor de veiligheid van de mensen die werken in een werkzone waar levensgevaar te duchten is [...].'⁵ Van die ontwikkeling dient de verdachte rechtspersoon vervolgens verslag te doen aan de officier van justitie. Niet (alleen) het gedrag van de veroordeelde beoogt de rechtbank aldus te beïnvloeden, zij poogt door het stellen van deze bijzondere voorwaarde gedragsverandering teweeg te brengen bij alle bij de Branchevereniging Betonpomp Bedrijven aangesloten bedrijven.

In de Memorie van Toelichting bij de wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met wijzigingen van de regeling van de voorwaardelijke veroordeling en de regeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt benadrukt dat de wetgever met voorwaardelijke straffen en het gebruik van bijzondere voorwaarden voor ogen heeft gedragsverandering teweeg te brengen teneinde recidive te verminderen:

*'Juist de combinatie van verschillende voorwaarden maakt het ook mogelijk dat de strafrechtelijke reactie de kern van de individuele problematiek aanpakt.'*⁵ (Onderstreping FADvH).

Voorwaardelijke straffen en bijzondere (gedrags)voorwaarden zijn dus middelen die de rechter kan inzetten om van zijn vonnis speciaal-preventieve

werking te laten uitgaan: verminderen van recidive. Generale preventie wordt daarmee door de wetgever niet beoogd. Voorwaardelijke straffen vormen de spreekwoordelijke stok achter de deur, het is daarmee te doen om de aanpak van individuele problematiek bij de veroordeelde. Met de gedragsvoorwaarde die de rechtbank bij strafoplegging aan de verdachte rechtspersoon heeft gesteld beoogt zij het gedrag van ook andere bij de Branchevereniging Betonpomp Bedrijven aangesloten bedrijven te beïnvloeden. De gestelde voorwaarde, die zou moeten beogen het gedrag van de verdachte rechtspersoon te beïnvloeden, schiet daarmee aan haar doel voorbij.

Nog daargelaten dat het succes van dit generaal-preventieve strafdoel van de rechtbank ongewis is. Het vonnis stelt geen eisen aan vorm en inhoud van het schriftelijke verslag dat de verdachte rechtspersoon zal moeten doen aan de officier van justitie. Hoe deze laatste dat zal dienen te beoordelen, laat staan een rechter die daar in het hypothetische geval van latere vordering tot tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke straf wegens overtreding van deze bijzondere voorwaarde over moet beslissen, is volstrekt onduidelijk. Overigens staat het voldoen aan deze plicht tot verslaglegging van overleg over – kennelijk – structurele wetsovertreding binnen de gehele betonpompbranche op gespannen voet met het nemo teneturbeginsel. De rechtbank, die door het stellen van deze bijzondere voorwaarde voor ogen heeft branche-breed de arbeidsveiligheid te vergroten, hanteert daarbij immers als presumptie dat in bedoelde overlegvergadering zal worden besproken dat ook andere bedrijven dan de verdachte rechtspersoon handelen in strijd met geldende veiligheidsvoorschriften. In het meest gunstige geval zal van het vonnis van de rechtbank de generaal-preventieve werking uitgaan die zij beoogt en zullen betonpompbedrijven branche-breed hun werkwijze aanpassen. In een realistischer scenario, echter, zal minst genomen een deel van de aangesloten betonpompbedrijven het vonnis, na bespreking daarvan in de overlegvergadering, naast zich neerleggen zonder over te gaan tot enige gedragsverandering. Indien zij te kennen geven dat het gebruikelijk is te handelen in strijd met geldende veiligheidsnormen en niet voornemens zijn dat beleid naar aanleiding van de overlegvergadering aan te passen, kan van de verdachte rechtspersoon bezwaarlijk worden verlangd daarvan verslag te doen aan de officier van justitie.

6. Conclusie

De twee afzonderlijke beslissingen van de Rechtbank Overijssel die in deze noot centraal staan zijn niet slechts op het eerste gezicht, maar ook na nadere beschouwing daarvan opmerkelijk en, naar mijn mening, onjuist. Door de verdachte rechtspersoon te ontslaan van alle rechtsvervolgging zonder de bewijsbaarheid van het tenlastegelegde te beoordelen gaat de rechtbank voorbij aan de dwingende volgorde van beantwoording van de vragen van art.

5. *Kamerstukken II* 2009/10, 32319, nr. 3 p. 1.

350 Sv. De verdachte rechtspersoon, namens wie vrijspraak is bepleit, ontbeert daarmee een oordeel over de bewijsbaarheid van het verwijt aan haar adres. Desondanks wekt het vonnis de schijn van bewezenverklaring, aangezien ontslag van rechtsvervolging slechts in dat geval kan worden uitgesproken.

Met de bijzondere voorwaarde die aan de verdachte rechtspersoon is gesteld om het vonnis met vakgenoten te bespreken, om zo in de betonpompbranche veiligheidsnormen onder de aandacht te brengen, en van de uitkomsten van dat overleg verslag te doen aan de officier van justitie, wordt aan het doel voorbijgeschoten dat met het stellen van bijzondere gedragsvoorwaarden is gediend. De rechtbank gebruikt de verdachte hiermee op oneigenlijke wijze als spreekbuis voor haar strafoplegging, in een poging haar eigen generaal-preventieve strafdoel te bereiken.